

het lijstje 'literatuur'! Waarom vergroten wij de kloof tussen 'professionele' historici en amateurs op zo'n paternalistische wijze onder het motto 'het volk wil geen noten?'

Wat men eveneens in deze bundel mist zijn de archivaris en de problematiek van 'selectie en vernietiging' der archivalia. Merkwaardig is ook het ontbreken van aandacht voor het (staats)recht. Heeft De Gou vergeefs — in zijn vrije tijd — aan zijn acht RGP-delen gewerkt? Aan mr. Thorbecke wordt wel aandacht besteed als 'Duitslandreiziger' maar zijn *Briefwisseling* in de RGP doet hem toch eerder als politicus en staatsrechtsgeleerde kennen. En van de reizende banneling mr. Grotius is het beeld ook maar partieel.

A. H. Huussen jr.

J. Eijt, S. Hautvast, *Een missie in de marge. Dochters van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart in Nederland en Indonesië, 1911-2000* (Hilversum: Verloren, 2002, 340 blz., €26,-, ISBN 90 6550 690 X).

In de negentiende eeuw ontwikkelde zich onder katholieken een vroomheid die brede lagen van de bevolking en met name vrouwen sterk aansprak. Deze volksvroomheid, die een reactie was op de bedreigingen van de moderne maatschappij, benadrukte de emotionele elementen van het geloof en kwam vooral in Frankrijk sterk tot ontwikkeling. De sacramenten, bedevaarten en de verering van heiligen en relikwieën speelden een belangrijke rol. Vooral de verering van Maria en de verering van het Heilig Hart van Jezus waren heel populair. De halverwege de negentiende eeuw gestichte congregatie MSC (Missionaire du Sacré Coeur) probeerde met de verering van het Heilig Hart het geloof onder de mensen te verspreiden en te verdiepen. Deze congregatie ontwikkelde zich in de loop van de tijd tot een missiecongregatie met de archipels in de Stille Oceaan ten noordoosten van Australië en Nieuw-Guinea als werkgebied. Ter ondersteuning van de priesters (wassen en koken!) en omdat zusters gemakkelijker toegang tot de vrouwen in een missiegebied hadden, werden ook zustercongregaties, zoals de Dochters van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart, in het leven geroepen.

De antiklerikale wetten in Frankrijk, aan het einde van de negentiende eeuw, bemoeilijkten het voortbestaan van religieuze orden en congregaties, die door deze maatregelen naar het buitenland uitweken. Verschillende congregaties vestigden zich aan het begin van de twintigste eeuw in Nederland, waaronder ook de MSC en 'de Dochters'. In *Een missie in de marge* beschrijven de auteurs de ontwikkelingen van deze zustercongregatie vanaf de vestiging in Nederland (1911) tot het jaar waarin de Nederlandse provincie haar 75-jarig bestaan vierde (2000). Hoewel de nadruk ligt op de periode in Nederland, wordt in het tweede hoofdstuk (de Inleiding is hoofdstuk 1) ook ingegaan op de oorsprong en de ontwikkeling van de congregatie vanaf het jaar van stichting (1874) tot de instelling van de zelfstandige Nederlandse provincie in 1925. In het daarop volgende hoofdstuk worden de ontwikkelingen in het religieuze denken en de opdracht die de congregatie zichzelf stelde tussen 1925 en 1985 (nieuwe constitutie) behandeld. In de laatste drie hoofdstukken komen de missiewerkzaamheden in Nederland, op de Molukken, in Nieuw-Guinea en op Java aan bod.

De dochters vestigden zich aan het einde van de emigratiegolf in Nederland. Dit betekende dat veel werkterreinen al bezet werden door andere congregaties en dat ze zich gedeeltelijk buiten het centrum van katholiek Nederland (bijvoorbeeld in Drenthe en Overijssel) moesten begeven. De werkzaamheden waren zeer divers (ziekenzorg, jeugdwerk, onderwijs etc.) en veelal noodzakelijk om in hun onderhoud te kunnen voorzien. De missie overzee zagen de

dochters als hun hoofdtaak en zodra er voldoende middelen waren (vanaf 1920), werden zusters uitgezonden. Ook overzee kwamen ze in de buitengebieden terecht en waren hun werkzaamheden, naast het steunen van de priesters en broeders, zeer gevarieerd (onderwijs, sociaal werk, ziekenverzorging). Het in de titel gebruikte 'marge' verwijst dan ook zowel naar de doelgroepen waarvoor ze zich inzetten, als naar de geografische periferie (zowel in Nederland als overzee) waar ze werkzaam waren. Op dit moment zijn er nog enkele zusters actief. Bij gebrek aan nieuwe professies, zal de sterk verouderde congregatie over enkele jaren in Nederland ophouden te bestaan.

De opdracht die de auteurs van het provinciaal bestuur kregen bij het schrijven van dit boek was drievoudig (zie 11), namelijk op wetenschappelijk verantwoorde wijze onderzoeken hoe de zusters in Nederland en in de missiegebieden gestalte hebben gegeven aan hun opdracht en tegelijkertijd aan een breed publiek laten zien wat de zusters tot stand hebben gebracht. Tot slot moest er ook plaats zijn voor de ervaringen van de zusters zelf. Hoewel dit geen eenvoudige opdracht was, zijn de auteurs er goed in geslaagd met name de laatste twee uitgangspunten in het boek uit te werken. Het niet opnemen van bijvoorbeeld een overzicht van de financiële middelen of een vergelijking met andere zustercongregaties maakt echter dat het boek toch niet een werkelijk onafhankelijk wetenschappelijk werk is geworden.

Op veel plaatsen is nadrukkelijk gekozen voor een algemeen overzicht in plaats van in te gaan op de details; hierdoor is het boek zeer toegankelijk geworden voor een breed publiek. Zo is bij het beschrijven van de activiteiten in Nederland een beperkt aantal vestigingsplaatsen geselecteerd. De beschreven plaatsen zijn zo gekozen dat alle soorten werkzaamheden (onderwijs, ziekenzorg etc.) en de ontwikkelingen binnen een bepaalde activiteit zichtbaar gemaakt konden worden. Een overzichtstabel waarin per vestiging wordt aangegeven wat de werkzaamheden waren en in welke jaren die plaatsgevonden hebben (of nog plaatsvinden) maakt het hoofdstuk compleet. Verder zijn de ervaringen van de zusters op een zinvolle manier in het boek verwerkt. Uit de vele interviews die de auteurs hebben afgenomen, zijn relevante citaten gehaald en in de lopende tekst verwerkt. Nergens zijn de citaties zodanig, dat het boek alleen nog interessant is voor de eigen club. Het boek stijgt dan ook uit boven het niveau van een gedenkboek waarin voornamelijk herinneringen worden opgehaald. Ook zijn de verwijzingen zorgvuldig verantwoord.

Kennelijk zijn de auteurs geen beperkingen opgelegd bij het schrijven; controversiële zaken zoals de spanningen tussen de Nederlandse provincie en het generaal kapittel eindjaren zestig of de bestuurscrisis bij het Kinderthuis in Rijs worden niet uit de weg gegaan.

B. C. Meijerman

J. Sintemaartensdijk, *De bleekneusjes van 1945. De uitzending van Nederlandse kinderen naar het buitenland* (Amsterdam: Boom, 2002, 320 blz., €25,-, ISBN 90 5352 769 9).

Om wat meer kleur op hun wangen te krijgen, werden in 1945 meer dan 30.000 Nederlandse bleekneusjes naar Engeland, Schotland, België, Zwitserland, Frankrijk, Denemarken en Zweden uitgezonden. De eerste groep van 500 kinderen, afkomstig uit het inmiddels bevrijde zuiden van Nederland, arriveerde op 11 februari 1945 in de Engelse havenplaats Tilbury. Bleke snuitjes, armoedige kleding, roffelende klompen, ze zagen er niet uit, maar werden met open armen ontvangen.

Jan Sintemaartensdijk was een van die bleekneusjes die na de hongerwinter naar Engeland